

JOSÉ
SARAMAGO

Intermitențele
morții

Traducere din limba portugheză
de Georgiana Barbulescu

POLIROM
2013

Nu totul a fost atit de sordid in aceasta țară în care nu se moare precum ceca ce s-a povestit pină acum, nu in toate sectoarele acestei societăți împărțite între speranța de a trăi veșnic și teama de a nu muri niciodată reuși maphia cea vorace să-și înfigă ghearele ei încovolate, corupind suflete, subjugînd trupuri, minjînd puținul care mai exista din buncele principii de odinioară, cînd un plic care ar fi adus ceva ce mirosea a mită era trimis înapoi în aceeași clipă, ducînd un răspuns ferm și clar, ceva de genul, Cumpărați jucării pentru copiii dumneavoastră cu banii aceștia, sau, Trebuie să vă fi înșelat în privința destinatarului. Demnitatea era pe atunci o formă de noblețe la îndemîna tuturor claselor. Cu toate acestea, cu toată existența falșilor sinucigași și a afacerilor murdare de la graniță, spiritul acestor locuri continua să planeze deasupra apelor, nu a apelor oceanului, căci acestea scăldau alte țărături, departe, ci deasupra lacurilor și rîurilor, deasupra piraicilor și pirișcelor, în bălțile pe care ploaia le lăsa în urma ei, în adîncul luminos al puțurilor, unde se percepe cel mai bine înălțimea la care se află cerul, și, oricît de extraordinar ar părea, și deasupra suprafeței liniștite a acvariilor. Exact cînd, distrat, privea un peștișor roșu care venise cu gura la suprafața apei și se întreba, acum mai puțin distrat, de cit timp nu o schimbase,

știa bine ce voia să spună peștele când tot urca câte o clipă sfișind pelicula extrem de subțire în care apa se confundă cu aerul, exact în acel moment revelator ucenicului filozof i se dezvălui, clară și în toată goliciunea ei, chestiunea care avea să dea naștere celei mai pasionante și aprinse polemici cunoscute în toată istoria acestei țări în care nu se moare. Iată ce-l întreba pe ucenicul filozof spiritul care plana deasupra apei din acvariu, Te-ai întrebat dacă moartea o fi aceeași pentru toate ființele vii, fie ele animale, incluzând ființa umană, sau vegetale, incluzând iarba tiritoare pe care călcăm și *sequoiadendron giganteum* cu cei o sută de metri înălțime ai săi, oare aceeași moarte ucide un om care știe că va muri și un cal care nu o va ști niciodată. Și continuă să întrebe, În ce moment a murit viermele de mătase după ce s-a închis în cocon și a încuiat ușa, cum a fost posibil să se nască viața unuia din moartea celuilalt, viața fluturelui din moartea omizii, și să fie unul și același în mod diferit, sau n-a murit viermele de mătase, pentru că trăiește în fluture. Ucenicul filozof răspunde, Viermele de mătase n-a murit, fluturile va muri, după ce va depune ouăle, Asta o știam cu înaintea să te fi născut tu, spuse spiritul care plana deasupra apei din acvariu, viermele de mătase n-a murit, în interiorul coconului n-a rămas nici un cadavru după ce a ieșit fluturele, tu ai spus-o, unul s-a născut din moartea celuilalt, Se numește metamorfoză, toată lumea știe despre ce e vorba, spuse condescendent ucenicul filozof, Iată un cuvânt care sună bine, plin de promisiuni și certitudini, spui metamorfoză și mergi mai departe, pare că nu vezi că vorbele sînt etichete care se prind de lucruri, nu sînt lucrurile înseși, niciodată nu vei ști cum sînt lucrurile, nici măcar care sînt numele lor

în realitate, pentru că numele pe care le-ai dat nu sînt altceva decît asta, numele pe care le-ai dat, Care dintre noi doi este filozoful, Nici eu, nici tu, tu nu ești decît un ucenic în ale filozofiei, iar eu sînt doar spiritul care planează deasupra apei din acvariu, Vorbeam despre moarte, Nu despre moarte, despre morți, am întrebât din ce motiv nu mai mor ființele umane, iar celelalte animale, da, din ce motiv non-moartea unora nu este și non-moartea altora, cînd acestul peștișor roșu i se va termina viața, și trebuie să te previn că nu va întirzia mult dacă nu-i schimbi apa, vei putea să recunoști în moartea lui acea altă moarte de care acum pari să fi la adăpost, fără să știi de ce, Înainte, în vremea în care se murea, în puținele ocazii în care m-am aflat în fața unor oameni care muriseră, niciodată nu mi-am imaginat că moartea lor ar fi aceeași de care într-o zi aveam să mor și eu, Pentru că fiecare dintre voi are propria sa moarte, o poartă cu sine într-un loc secret de cînd s-a născut, ca îți aparține, tu îl aparții, Dar animalele, dar vegetalele, Presupun că și cu ele se întimplă același lucru, Fiecare cu moartea sa, Așa este, Înseamnă că morțile sînt multe, tot atitea cîte ființe vii au existat, există și vor exista, Într-un anumit fel, da, Te contrazici, exclamă ucenicul filozof, Morțile fiecăruia sînt morți ca să spunem așa de viață limitată, subordonate, mor odată cu cel pe care l-au omorît, dar deasupra lor trebuie să existe o altă moarte mai mare, aceea care se ocupă de ansamblul ființelor umane de la apariția speciei, Există prin urmare o ierarhie, Presupun că da, Și pentru animale, de la cel mai elementar protozoar la balena albastră, Și pentru ele, Și pentru vegetale, de la bacteriofit la sequoia gigant, acesta pomenit mai devreme în latină

din cauza mărimii. După cât cred că știu, același lucru se întâmplă cu toți. Adică, fiecare cu moartea sa proprie, personală și netransmisibilă. Da, Și apoi încă două morți generale, una pentru fiecare regn din natură. Exact. Și se termină aici distribuția ierarhică a competențelor atribuite de thanatos, întreabă ucenicul filozof. Până unde reușește să ajungă imaginația mea, mai văd încă o altă moarte, ultima, cea supremă. Care. Aceea care va distruge universul, cea care într-adevăr merită numele de moarte, deși când se va întâmpla asta nu va mai fi nimeni ca să-l pronunțe, restul despre care am vorbit până acum nu sînt decît amănunte infime, chestiuni nesemnificative. Prin urmare, moartea nu e unică, conchise inutil ucenicul filozof. Este exact ceea ce am obosit să-ți tot explic. Cu alte cuvinte, o moarte, aceea care era a noastră, și-a suspendat activitatea, celelalte, cele ale animalelor și ale vegetalelor, continuă să opereze, sînt independente, fiecare lucrînd în sectorul ei. Acum ești convins. Da. Du-te atunci și anunță pe toată lumea, spuse spiritul care plana deasupra apei din acvariu. Și așa a început polemica.

Primul argument împotriva îndrăzneței teze a spiritului care plana deasupra apei din acvariu a fost acela că purtătorul său de cuvînt nu era un filozof cu diplomă, ci un simplu ucenic care nu mersese niciodată mai departe de cîteva rudimente reduse, de manual, aproape atît de elementare ca și protozoarul, și, ca și cum asta ar fi fost puțin lucru, mai erau și culese ici și colo, pe bucățele, disperate, fără ac și ață care să le unească între ele, chiar cînd culorile și formele s-ar bate cap în cap, în fine, o filozofie a ceea ce se putea numi școala arlechinască, sau eclectică. Problema, însă, nu stătea atît în asta. E adevărat că esențialul tezei fusese opera

spiritului care plana deasupra apei din acvariu, totuși este de ajuns să citim din nou dialogul desfășurat în cele două pagini anterioare ca să recunoaștem că și contribuția ucenicului în ale filozofiei a avut influența ei în gestația interesantei idei, cel puțin în calitate de ascultător, factor dialectic indispensabil de la socrate încoace, cum este prea bine știut. Un lucru, cel puțin, nu putea fi negat, și anume că ființele umane nu muriau, dar celelalte animale da. În ce privește vegetalele, orice om, chiar fără să știe deloc botanică, ar recunoaște fără greutate că, la fel ca înainte, acestea răsăreau, înverzeau, mai apoi se ofileau, după aceea se uscau, și dacă această fază finală, cu putrezire sau fără ea, n-ar trebui s-o numim moarte, atunci să vină cineva s-o explice mai bine. Faptul că oamenii de aici nu mor, dar toate celelalte ființe vii da, spuneau unii contestatari, trebuie să-l vedem doar ca pe o demonstrație că normalul încă nu se retrăsese de tot din lume, iar normalul, bineînțeles, este, pur și simplu, să murim când ne sosește ceasul. Să murim și nu să ne apucăm să discutăm dacă moartea era a noastră din naștere sau dacă doar trecea pe aici și l-a cășunat pe noi. În celelalte țări continua să se moară și nu s-ar părea că locuitorii lor sînt mai nefericiți din cauza asta. La început, așa cum este firesc, au existat invidii, au existat conspirații, s-a produs cîte un caz sau altul de tentativă de spionaj științific cu scopul de a descoperi cum reușiserăm așa ceva, dar, avînd în vedere problemele care s-au abătut peste noi de atunci încoace, credem că sentimentul majorității populației din aceste țări s-ar putea traduce prin această exclamație, De ce am scăpat noi.

Biserica, cum nu se putea altfel, intră pe cîmpul dezbaterii călare pe calul de luptă obișnuit,

adică, planurile lui Dumnezeu sînt cum au fost întotdeauna, de nepătruns, ceea ce, în termeni curenti și puțin pătați de impietate verbală, înscamnă că nu ne este permis să tragem cu ochiul prin crăpătura ușii cerului ca să vedem ce se petrece înăuntru. Mai spunea biserica și că suspendarea temporară și mai mult sau mai puțin durabilă a unor cauze și efecte naturale nu era chiar o noutate, era suficient să ne amintim infinitele miracole a căror înfăptuire Dumnezeu o permisesse în ultimele douăzeci de secole, singura deosebire în ceea ce se petrece acum constă în amploarea minunii, căci ceea ce înainte era un privilegiu de regulă al individului, prin grația credinței sale personale, a fost înlocuit printr-o luare în considerare globală, nepersonalizată, o țară întreagă beneficiind, ca să spunem așa, de elixirul nemuririi, și nu numai credincioșii, care evident se așteaptă să fie aleși în mod special, dar și atei, agnosticii, ereticii, cei care recad în crezie, necredincioșii de tot felul, adepții altor religii, cei buni, cei răi și cei și mai răi, virtuoșii și maphioții, călăii și victimele, polițiștii și hoții, asasini și donatori de sînge, nebunii și cei cu judecata sănătoasă, toți, toți fără excepție, erau în același timp martorii și beneficiarii celei mai înalte minuni observate vreodată în istoria miracolelor, viața veșnică a unui trup unit pe vecie cu viața veșnică a sufletului. Ierarhia catolică, de la episcop în sus, nu găsi nici un haz în aceste butade mistice ale unor cadre medii ale sale, însetate de minuni și și-a făcut cunoscută atitudinea printr-un mesaj foarte ferm adresat credincioșilor, în care, pe lângă inevitabila referire la impenetrabilele planuri ale lui Dumnezeu, insistă pe ideea care fusese exprimată pe neașteptate de cardinal, imediat în primele ore ale crizei, în convorbirea